

HARMINC ÉV MÉRLEGE

VISSZAPILLANTÁS HÁROM ÉVTIZED MÉRLEG-SZÁMAIRA

KOZMA TAMÁS

Debreceni Egyetem

Becérkezett: 2021. február 28., *elfogadva:* 2021. október 20.

Ennek az írásnak a célja kettős. Egyrészt bevezetés kíván lenni a *Harmincéves az Educatio* további tanulmányaihoz; másrészt pedig visszapillantás az EDU 1992–2018 között szerkesztett *Mérleg-számaira*. Ezek a számok olvashatók mind papír alapon, mind pedig online formában. Ami nem olvasható, az a keletkezéstörténetük. A *Mérleg-számok* ötletéről, a szerkesztés körülményeiről, a szerkesztés körüli vitákról, valamint a megjelenés körüli izgalmakról szól ez a cikk. Fejezeteit az egyes *Mérleg-számok* alkotják, amelyek átfogják az EDU három évtizedes történetét. Célunk nem az volt, hogy megírjuk az *Educatio*® történetét. Hanem hogy felelevenítsük a szerkesztés hátterét, konfliktusait, levegőjét. Így ez az áttekintés mind az EDU30-hoz, mind a *Mérleg-számok* keletkezéséhez hozzájárul.

Kulcsszavak: politikaelemzés, *Educatio* folyóirat, újságtörténet

The purpose of this writing is twofold. On the one hand, it is an introduction to further studies of the present publication of *Educatio*®. On the other hand, it is a look back at the Journal's issues focused on education policy evaluation compiled every four years between 1992 and 2018. These thematic issues can be read both on paper and online. What cannot be read is their history of origin. The present article is about the idea of education policy evaluation, the circumstances of organising, the debates on editing, and the excitements around their appearance. The writing covers three decades of the Journal, and is structured by the four-year periods of its outcoming. Our goal was not to write a complete history of *Educatio*®. Instead, to highlight the background, the conflicts, and the atmosphere of evaluating government policies. Thus, the writing contributes to both the present issue and the career path of *Educatio*®.

Keywords: policy analysis; Journal *Educatio*®, newspaper history

---

Levelező szerző: Kozma Tamás, 4032 Debrecen, Egyetem tér 1. E-mail: kozmat@iif.hu

A *Mérleg*-számok szokatlan fejleményei a hazai szaksajtónak. Bátran mondhatjuk, hogy egyedi fejleményei, amilyenekkel – különösen a szakfolyóiratokban és különösen a fordulat előtt – még nem találkozhattunk. Az ötletet a szerkesztőknek a londoni *Economist* adta, amely hasonló számokat szerkesztett kormányváltáskor, és amely büszkén hivatkozott másfél évszázados hagyományaira egy-egy tendencia előrejelzésében. A londoni *Economist*ot a Felsőoktatási Kutató Központ könyvtárából örököltük – az 1980-as évek elejétől Oktatókutató Intézet névre hallgatott –; és hozzátartozott ahhoz az intézeti szabadsághoz – a „szabadság kis köreihez” –, amelyekben az intézet munkatársai szabadnak érezhették magukat hetente két napra. Rávetettük magunkat az *Economist*ra, megismerkedve egy másik világgal és egy másik világlátással, izgottan tárgyalva, hogy az *Economist* tükrében a mi világunk hogyan látszik (aki nálunk Kádár elvtárs volt, azt ott Mr. Kádárként emlegették).

A frissen alapított és újtárra indított *Educatio* folyóirat *Mérleg*-számaiban a politikai föllazulásnak ezek az élményei tértek vissza, amikor szerkesztői belevágtak egy-egy kormányzati ciklus oktatáspolitikájának értékelésébe. És volt még egy előkép – néhányunknak legalábbis. Ez pedig Pozsgay minisztériumában, a Kemenes Ernő vezette Művelődéspolitikai Főosztályon eltöltött másfél év volt, amikor úgy érezhettük, hogy egy reformminiszter „törzskari szervezetét” képezzük. Erre a törzskarra kevés feladat hárult. Ezért kitaláltunk magunknak egyet: az 1970-es évek művelődés- és oktatáspolitikájának értékelését. Azok a megbeszélések és viták, amelyeket ennek ürügyén folytattunk a Kemenes-féle főosztályon – Pozsgay hallgatólagos támogatásával –, emlékként megmaradtak, és tíz évvel később a rendszerváltozás turbulens hónapjaiban föllevenedtek.

***

A *Mérleg*-számok szerkesztése ezeken a nyomvonalakon indult. Elgondolásunk az volt, hogy – a megnövekedett politikai transzparencia jegyében – minden kormányváltáskor értékeljük a leköszönő kormány oktatáspolitikai tevékenységét. Ambiciózus cél volt, nem vitás, több okból is. Egyrészt mert még csak egy kormányt tapasztaltunk, amelyet szabadon választottak Magyarországon; ami viszont az eszünkben járt, az a londoni *Economist* mintája, de a körülmények – mint később persze kiderült – messze nem voltak azonosak. Másrészt mert a lelkesedésünk nagyobb volt, mint a szakértelmünk – mondhatnánk, sokkal nagyobb. A rendelkezésre álló szakértelemmel nemhogy „a kormányzati politikát”, de még annak egy-egy szeletét sem voltunk képesek befogni. Harmadrészt mert járatlanok voltunk a politikaelemzésben: még nem ismertük a politikai propaganda természetét, a választási ígéretnek valódi funkcióját. Mint ahogy az oktatási rendszer átalakulásáról is csak annyit tudtunk, amennyit a késői 1980-as és a korai 1990-es években tapasztaltunk. Kormányzati célok helyett ezért saját értékeink vezéreltek, amikor véleményt, sőt ítéletet mondtunk. És a tények helyett, amelyekre alapoznunk kellett volna, sokszor csupán politikai mendemondákra támaszkodtunk. Főleg, ha a mendemondák olyasmikről szóltak, amiket hallani akartunk.

Mindez gyöngye fegyverzet volt ahhoz, hogy *Mérleg*-számokat szerkesszünk. Különösen mivel elhatározásunk úgy szólt, hogy ezt minden négy évben megtegyük. (Ezt a fogadalmat legalább sikerült betartanunk.)

De hogy még bonyolultabb legyen a vállalásunk, szerepelt benne még valami, ami a *Mérlegeket* majdnem megbuktatta. Az az elgondolás, hogy a *Mérlegeket* mindig köz-

vetlenül a választások előtt hozzuk ki; ez a választás évének első lapszámát jelentette, a kampány közepén, április-május előtt. De úgy, hogy mi ne legyünk a kampány részei, mert ez a lapra – talán a szerkesztőbizottságra nézve is – halálos lehetett volna. Hiszen bennünket – a legutóbbi időkhöz – az a kormány szerv tartott fenn (a változó nevű Művelődési Minisztérium), amely intézetünket, elhelyezésünket, nyomdánkat, költségvetésünket, fizetésünket állta. Ráadásul miniszterközvetlenül, vagyis az intézet közvetlenül a mindenkori miniszterhez tartozott, nem pedig egyik vagy másik helyetteséhez. És még az igény is, hogy nekünk csak a miniszter adjon utasítást – de inkább kérjen –, egyébként lehessünk autonómok. Ilyen igényekkel lehetett ugyan intézetet alapítani egy-egy történelmi pillanatban, de nagyon valószínűtlen volt fenntartani a rendszerváltozás pártpolitikai csatározásaiban.

És mégis sikerült. Kompromisszumokkal, félelmekkel és sötét jóslatokkal bár – a jóslatok az intézet fennmaradására, következképp saját egzisztenciánkra vonatkoztak –, de fiatalos hebehurgyasággal sikerült a *Mérleget* megszerkeszteni és kihozni.

De még mielőtt kihoztuk volna, végeérhetetlen vitákat folytattunk arról, mi is legyen a következő *Mérleg*. Kezdődött azzal, hogy az adott alkalommal merjünk-e nekvívagni a szerkesztésének. A mögöttünk hagyott négy év oktatáspolitikája miről emlékeztet? Lehet-e négy évre szabdalni az oktatáspolitikát – vagy a fő folyamatokra kell-e koncentrálni? És ha a fő folyamatokra, melyik folyamatokra? Az oktatáspolitikára vagy inkább a társadalmi folyamatokra? Az előbbi csábítóbb volt abban a korszakban, amikor mindenki – fő profilban vagy „másodállásban” – pártpolitikus, de legalább is pártszakértő szeretett volna lenni. Az utóbbi – a társadalmi folyamatok megismerése – viszont inkább illett hozzánk, akik végül is tudományos kutatóknak, oktatáskutatóknak tartottuk magunkat, és ezt akartuk megismertetni olvasóközönségünkkel is. Konferenciáinkon, amelyeket a Szociológiai Társaság oktatásszociológiai szakosztályának égisze alatt rendeztünk, és amelyek előbb lapbemutatóként, utóbb előszerkesztésként szolgáltak, hosszú idő óta magát az oktatáskutatást népszerűsítettük pedagógusok, szociológusok és más társadalomkutatók (pl. oktatásgazdászok) körében.

De a fő kérdés nem ez volt. Hanem kimondva-kimondatlanul az, hogy merjünk-e kiállni egy újabb *Mérleg*-számmal, ameddig nem látjuk a választások eredményeit. A szerkesztőbizottság egyik szorgalmas tagja hónapra pontosan kiszámította, hogy a májusi választások alapján hivatalba lépő kormány a következő év januárjában fog ott tartani, hogy megszüntesse az intézetet, vele együtt az *Educatiót* és benne az aktuális *Mérleget*. Többször majdnem igaza lett; szerencsére egyszer sem egészen. Mert ha az Oktatáskutató – az *Educatio* és a *Mérleg* kiadója – megszűnt is, a szerkesztőbizottság tovább tevékenykedett.

Eddig összesen hét *Mérleg*-számot jelentettünk meg, a nyolcadik rövidesen következik. A szerkesztőbizottság nagyot változott. Az eredeti (1992) bizottság tizenhárom tagja közül ma (2020) már csak négy dolgozik; a többiek azóta érkeztek. Érdemes volna egyszer megkeresni őket, megkérdezve, miért csatlakoztak, és hogyan látták, látják az *Educatiót*. (Jelen számunkban kísérletet teszünk erre.) A hosszas együttlét, a kétheti találkozások, a közös érdeklődés és az azonos célok összeforrasztották a társaságot. Szinte klubbá váltunk, elég zárt körűvé ahhoz, hogy kissé megriasszuk azokat, akik publikálni szeretnének az *Educatióban*, és nagyon fölértékelve egy-egy *Educatio*-beli megjelenést. Kiütköznek a fáradás jelei is. Van, hogy a rutin visz minket, van, hogy külső kihívások. Például ha egy-egy megszüntetés fenyeget.

Ez a libikóka tükröződik a *Mérleg*-számokon. Azok a legsikerültebbek, amelyek kritikus helyzetekben születtek; amikor a szerkesztőbizottság végeérhetetlen vitákat folytatott a jövőről, meg arról, hogy ki mennyit lát bevállalhatónak. A viták mégsem robbantották eddig szét a *Mérleget*, sőt inkább dinamizálták a szerkesztőbizottságot. Egy-egy összeveszés után élmény újra találkozni, ránézni egymásra, és megkérdezni: szóval min is veszekedtünk?

Min is? Ha már nem emlékszünk, a *Mérleg*-számokat végig véve talán eszünkbe jut.

***

Az első *Mérleg*-számot (1990–1994) és szerzőit a rendszerváltozás tartotta lázban. Olyan problémákkal szembesültünk, amelyekről korábban nem is álmodtunk. A közoktatásban a fenntartóváltások (szabad iskolaalapítás), az egyházi intézmények megjelenése, az önkormányzati fenntartók jelentkezése, valamint az első magániskolák voltak a fő vitakérdések. Az oktatási rendszerben a négy évfolyamos középiskolák mellett a hat évfolyamosok megalakulása, illetve a nyolc évfolyamos gimnáziumok visszaállása. Valamint az a nem várt fejlemény, hogy a Rákosi- és Kádár-rendszerben nagy nehézségekkel megácsolt általános iskolai rendszer, különösen a városokban, szülői kezdeményezésre milyen gyorsan rendült meg és kezdett bomladozni. A szakképzés-politikát az elmúlt négy esztendőben az állami szakképzés – különösen a szakmunkásképzés – átalakítása foglalta le: a magánosított gazdaság, a nemzetközi vállalatok megjelenése és térhódítása fölkaavarta az addigi állóvizeket. A felsőoktatás évtizedes visszafojtottság után robbanásszerűen kezdett hallgatói létszámában megnövekedni („tömegesedni”), és két-három év alatt próbálta behozni az elmaradottságot, amelyet az 1970-es évektől kezdve a nyugat-európai felsőoktatáshoz képest elszenvedett (ráadásul egy demográfiai hullámhegy idején).

Mindez tükröződött a szerzői gárdán, amely nemcsak oktatáskutatókat foglalt magában, hanem külsősöket is, igaz, csak elvétve. A számot az intézet munkatársai tartották kézben. Ez később is jellemző maradt, amikor már Oktatáskutató Intézet rég nem volt, csak az onnan örökölt szerkesztőbizottság. A vita, hogy ki tudja jobban: a „körön belüliek” vagy az azon kívüliek – akiket most hívunk az *Educatió*ba, hogy elismertségünket emeljék –, időről időre máig fölmerül. S vele együtt az igény, hogy „fiatalítsunk”. Ami aztán beletorkollik abba a vitába, hogy mennyire hajlandó az új jelölt elfogadni az *Educatió*ban kialakult hagyományt, és mennyire tudja a saját törekvéseit érvényesíteni.

De a nagy vita nem is ez volt. Hanem az, hogy ki hogyan értékeli a rendszerváltozást. A szerkesztőbizottság – akárcsak az egykori Oktatáskutató – két álláspontot képviselt: a kisebbség közelebb állt a kormánypártokhoz, a többség az ellenzékhez. Így aztán valódi mutatóvagy volt többé-kevésbé egységes értékelést készíteni az Antall-kormány oktatáspolitikájáról. Nem véletlen, hogy a szám szerkesztője a bevezetésnek a *Captatio benevolentiae* címet adta. Úgy látszik, sikerült elnyernünk a hallgatóság jóindulatát.

***

A második szám címe mégsem az lett, hogy *Mérleg*, hanem az, hogy *Mérlegen*. Ennek az oka a bizonytalanság volt, amely a szerkesztőbizottságot elfogta, amikor az 1998-as országgyűlési választások valószínű kimenetelét mérlegeltük. A konokabbak erről mit

sem akartak tudni; a tájékozottabbak azonban gyanították, hogy a Horn-kormány lezserepelt, és egy új nemzedék veszi át a főszerepet, ha nem is egymaga. Néhányan személyes kapcsolatban álltunk a FIDESZ-szel, annak egyes politikusaival, akikről sejthető volt, hogy kormányzati szerephez jutnak. Könnyen el lehetett gondolni, hogy az *Educatio* nyerhet azzal, ha szigorúbb bírálatot mond a Horn-kormány oktatáspolitikájáról, viszont veszíthet, ha mégsem a FIDESZ nyer. Kibúvót kerestünk tehát: átkereszteltük az alig megszületett *Mérleg*-számot.

Az új cím azt sugallta, hogy a *Mérleg*-számok koncepciója alig, hogy megszületett, máris elavult. Hiszen ami az oktatáspolitikában történik, azt csak hosszabb távon lehet értékelni; s lám, ehhez most már nyolc év áll rendelkezésünkre. Ebbe az ideológiába belesimult mind az Antall-kormány a maga turbulens változásaival, mind a Horn-kormány a maga oktatásügyi konszolidációjával. (Ami mellesleg csöndes visszafordulás volt – személyekben és törekvésekben – a nyolcvanas évek reformmozgásaihoz.) Tehát akik közreműködtek az előző kormányzat értékelésében, most ismét bemutatták a fontosabb oktatáspolitikai változásokat 1990–1998 között (pl. nemzetiségi és kisebbségi kérdések, szakképzés és leszakadó csoportok, képzés az iskolarendszeren kívül, finanszírozás az oktatásügyben).

Ezt a kibúvót – az aktuális kormányzati ciklus értékelése helyett egy hosszabb szakasz mérlegre tételét – még egyszer használta a szerkesztőbizottság. Amikor a 2002-es parlamenti választások kimenetele volt bizonytalan, a *Mérleg* ismét *Mérlegen* címmel jelent meg (*Mérlegen 1990–2002*). Mutatva, hogy ami történt, megtörtént, de nem fogható rá egyik vagy másik kormányzatra sem. Vagyis bármelyik oldal nyeri is a választást, az oktatásügy csak hosszú távú politikákkal alakítható.

A szerkesztőbizottság ekkor már megtapasztalhatta, mennyire bizonytalan együttműködni a kormányzattal (bármelyikkel). Annak idején a rendszerváltozást úgy éltük át, hogy az Oktatáskutatót, amely a lapot kiadta, hajszál híján megszüntették. Az ellenzék természetesen tiltakozott. A 2002-es választások után ugyanazok szüntették mégis meg az intézetet, akik korábban a védelmükbe vették. A szerkesztőbizottság azonban – nem akarván tudomást venni minderről (néhányan elmentek, mások beteget jelentettek) –, rendületlenül gyűjtötte a kéziratokat. És 2002 tavaszára kompromisszumok árán ugyan, de sikerült a *Mérleget* újra megjelentetni.

***

A hosszúra nyúlt Gyurcsány-kormányzás idején kétszer jelent meg a *Mérleg*, s mindkét *Mérleg*-számot, de különösen a másodikat (2006–2010) friss európai uniós tagságunk foglalkoztatta. Akkor még keveset tudtunk róla, és amit tudtunk, sem tapasztalattól tudtuk, inkább csak olvasmányokból és vitákból. Úgyhogy amit a szerzők írtak, az végül is nem a változásokat mérlegelte, hanem a korábban megindult folyamatok változatlanóságát: az oktatási expanziót, a Bologna-folyamatot (1999-től), a cigány/roma programokat, a határon túliak támogatását. Ezekből az írásokból tükröződött, hogy a Gyurcsány-kormány két területhez nem akart vagy nem tudott hozzányúlni: a kisebbségekhez és az egyházakhoz. Érzékelhető az is, hogy az önkormányzatisággal rendelkező entitások – elsősorban a települési önkormányzatok – falai mögött már készülődik a változás, ami aztán, az aktuális *Mérleg 2006–2010* megjelenése után pár héttel be is következett.

Az Európai Unió befolyása – különösen a Bologna-folyamat – nálunk is, akárcsak más uniós országokban ürügyül szolgált arra, hogy a kormányzat addig szokatlan energiával avatkozzék be az oktatás irányításába és átalakításába. Az EU kezdeményezéseire hivatkozva az oktatási kormányzat megpróbálta a reformprogramját ráerőltetni az intézményekre és az önkormányzatokra. Például az egyetemi autonómia korlátozását, az intézmények összevonását, új grémiumok felállítását; vagy a települési önkormányzatok jogi korlátozását, a közigazgatás átszervezését. Ennek „állatorvosi lova” is a Bologna-folyamat lett. S ha a 2006–2010 közötti *Mérleg*ben azt olvastuk, hogy „Bologna folytatódik”, volt, aki örült ennek, mások szomorkodtak. Jelölje annak, amit egy másik írás így jellemzett: „hoztak is, meg nem is”. Az Unióba való beilleszkedés egyik kulcskérdésének az oktatásügy EU-kompatibilitása látszott. Igaz, a Maastrichti Egyezmény szerint az oktatásügy tagállami kompetenciában maradt. De a Lisszaboni Egyezmény ezen már rést ütött; és az oktatás fokozatos európaizálódással halad előre az egyesült Európa felé.

Mindez egy bizonytalan és támogatókat kereső oktatáspolitikát tükrözött (függetlenül attól, hogy a szerkesztőbizottság mely tagja vagy a *Mérleg*-számok mely szerzője hogyan vélekedett róla). Ezt a támogatásra törekvést, különösen a 2006–2010 közötti *Mérleg*-számban az indokolta, hogy a konzervatív oldal, mélyen sértve az újabb választási kudarcotól (2006), egyre erőteljesebben készült a visszavágásra. Az a szakértelmiség pedig, amelynek a *Mérleg*-számok készültek, mind elégedetlenebb lett a kormány teljesítményével. Annál is inkább, mert az előző évtized permanens politikai válsága után, alig valamivel a választások előtt, beütött a gazdasági válság, s mindaz, ami a 2000-es évek végén ezzel együtt járt.

***

Bár a szerkesztőbizottság menetrendszerűen összeveszett (majd kibékült) rajta, minden négy év változásait reform méretűnek tartotta. A mából (2020) visszatekintve valójában két olyan változás következett be a *Mérleg*-számok életében, amelyek reform méretűek voltak. Az egyik a rendszerváltozás, a másik 2010, ahogy azt két *Mérleg*-szám is tükrözi (2010–2014 és 2014–2018).

Az előbbi szerzőit az oktatásügy váratlan és totális „államosítása” foglalkoztatta (2012). A 2014-es *Mérleg*-szám szerkesztője megpróbált egyensúlyozni az elveszett önkormányzatiság és a megvalósult minisztériumi centralizáció között. Arra hivatkozott, hogy a központosított iskolarendszer az európai hagyományokba illeszkedik, és hogy ez a folyamat nem 2012-ben kezdődött. De ezt mintha a szerző hitte is volna, meg nem is. Mert négy évvel később már arról értekezett, hogy „az egymásra rétegződött (egymástól elszigetelődő) lokalitások... autonómiája alakítja ki a társadalom rezilienciáját” (*Mérleg 2014–2018*: 526). Más megfogalmazásban: a közösségek korrekciója – az, hogy nem úgy és nem annyira hajtják végre – teszi elfogadhatóvá még a félrecsúszott kormányzati intézkedéseket is. Bár az a szélsőséges központosítás, amely az oktatás irányításában bekövetkezett, tetéztve számos tapasztalatlan tisztviselővel, csakugyan fenyegette a rendszer működését.

Ahelyett, hogy a bizottság és a szerzők ünnepelték volna az 1998–2002 között kormányzó erők visszatértét, inkább a fenntartásaikat hangoztatták. Leghatározottabban talán a Felsőoktatási Akkreditációs Bizottság korábbi elnöke, aki az akkreditációs autonómia gyors lebomlását tárta az olvasók elé. A folyamatot a kelet-közép-európai

akkreditációk történetéből ismertük. A nemzetközi összehasonlítás jól mutatta egy keleti és egy nyugati modellt különbözőségét: a nyugati akkreditáció modellje a felsőoktatás autonómiáját szolgálta, míg a keleti a megnövekedett kormányzati ellenőrzést.

Bár a *Mérleg*-számok arra voltak hivatottak, hogy – a maguk módján – tükrözzék, sőt elemezzék a kormányzati oktatáspolitikát, tükröztek még valamit: az intézményi változásokat. A 2010–2018-as periódusban megszűnt az *Education*nak otthont adó aktuális minisztériumi intézmény, beolvadva előbb a Professzorok Házába, később az Országos Közoktatási Intézetbe. Az intézmények e gyakori átalakulása – hol itt üléseztünk, hol amott – elsodorta volna az *Educatiót*, ha a szerkesztőbizottság nem áll a talpán. Most világosodott meg a *Mérleg*-számok összetartó ereje. A bizottság szokatlan „közösségi intelligenciáról” (ha van ilyen) tett bizonyosságot: sikerült elérnünk, hogy az *Educatio* mindvégig időben megjelenjék, két újabb *Mérleg*-számot (2014-ben és 2018-ban) kihozva.

Pedig már sűrűltük az elfogadhatóság határát. Amikor a 2014-es *Mérleg*-szám bemutatta, hogy az akkreditáció autonómiáját hogyan számolta föl az oktatási kormányzat, egy pillanatra úgy látszott, hogy a főntartónk nem vállalja tovább a lapot. Hosszú és kényelmetlen tárgyalások mentették meg csupán; a kompromisszumot, többek között, egy új borító jelentette. A lap megmaradt, de a riadalom nem múlt el. Eddig könnyű volt kormányzati pénzen ellenzékieskedni. Most végre megpróbáltunk, legalább részben, a saját lábunkra állni. Értve ezen egy saját finanszírozású „civil” honlapot, amelyen akkor is megjelenhetnénk, ha bárkinek bármilyen kifogása lenne a *Mérleg* témaválasztása és hangvétele ellen.

Ez vitte tovább a szerkesztőbizottságot a hosszas tűnődéshez, hogy hogyan lehetne intézeti és minisztériumi támogatások nélkül is kiadni a lapot. Az egyik menekülési utat a menetrendszerűen érkező MTA-támogatások jelentették; igaz, egy egész évi támogatás is csak egyetlen nyomtatott lapszámra lett volna elegendő. A második menekülési út, legalábbis a bizottság képzeletében a digitális megjelenés lehetett volna. Ez akkortájt jött divatba a hazai kiadványok piacán, részben nemzetközi mintákra, részben finanszírozási kényszerből. A létező lehetőségeket és a várható következményeket heteken-hónapokon keresztül vitattuk, több meggyőződéssel, mint szakismerettel. Akkor még nem tudtuk – mára megtapasztalhattuk –, hogy egy online folyóirat kiadása mi mindennel jár. De az már akkor is látszott, hogy járatlan útra kellene lépünk, amit a bizottság nem vállalt. A közvetlen veszély elmúltával visszazökkentünk a megszokott kerékvágásba.

A dilemmát ismét csak intézeti átszervezések oldották meg. Az *Educatiót* szponzoráló minisztériumi intézet egy miniszterelnökségi leépítésnek áldozatul esve elvesztette önállóságát, és hozzácsatolták az újonnan alakult egri Eszterházy Károly Egyetemhez. Ami jól hangzott ugyan, de jogilag tisztázatlan maradt, és egyre több zavart okozott. Az egyetem átvette és kiadta volna ugyan az *Educatiót*, de csak mint a saját lapját. Mentőövként érkezett az ELTE Pedagógiai és Pszichológiai Kar ajánlata, hogy finanszírozza és az Akadémiai Kiadóval együttműködve kiadja a lapot.

E küzdelmes forduló eredményét tükrözi a 2014–2018-as *Mérleg*. Borítóját még az OFI munkatársai tervezték, de rajta már az Akadémiai Kiadó és az ELTE emblémája díszelgett. És ez azokat, akik versenyt futva az idővel egyre többre értékelték a szerkesztőbizottság függetlenségét (az alapító szerkesztővel az élen), mély elégedettséggel töltötte el. Nem mintha a 2018-as *Mérleg*-szám tanulmányai radikális ellenzékiséget tükröznenek. Inkább csak a tudat adta a biztonságot, hogy egyetemi közegben dolgozunk, és nem kell újra meg újra az oktatásügyi bürokrácián átverekedni magunkat.

***

Itt tartunk most, annyi év, annyi szám és annyi fejtörés után. Van-e tanulsága harminc évnek, és ha van, mi az?

Az, hogy többet tudunk és messzebbre látunk, mint az oktatásügyi kormányzat, gyerekes öndicséret. Sokszor csak a saját elfogultságainkat látjuk. Az, hogy befolyásoljuk az oktatáspolitikát, ugyancsak képzelgés; sokkal inkább befolyásol az oktatáspolitikát minket. Az sem vált be, hogy utat mutassunk, bár kétségtelen, hogy néhányan (néha nem is akárhány) figyelnek ránk. De az, hogy harminc éve megjelenünk, az összefogás és az együttműködés erejét bizonyítja. Mégis csak értéket teremtettünk, amit képviselni fontos, és továbbadni érdemes.

A cikk a Creative Commons Attribution 4.0 International License (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>) feltételei szerint publikált Open Access közlemény, melynek szellemében a cikk bármilyen médiumban szabadon felhasználható, megosztható és újraközölhető, feltéve, hogy az eredeti szerző és a közlés helye, illetve a CC License linkje és az esetlegesen végrehajtott módosítások feltüntetésre kerülnek. (SID_1)